

PK

tijdschrift van de
Partij van de Arbeid

7e jaargang nr.5
augustus 1976

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

HET NIEUWE BEGINSELPROGRAMMA

20 pagina's discussiestof

waar uw geld blijft

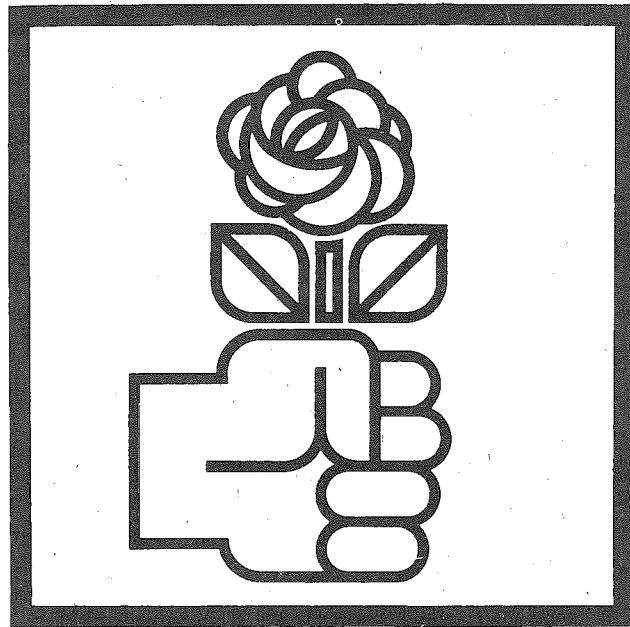
partijbegroting goedgekeurd

meepraten over de waddenzee

Woord Vooraf

- 0.1. Een betere wereld voor alle mensen. Geestelijke vrijheid, gerechtigheid, welvaart en wereldvrede, staat er in het programma van 1959. Het moet, zegt de socialist, en het kan. Zo dachten de socialistische voorgangers erover. Door die overtuiging worden de heden-daagse socialisten geïnspireerd.
- 0.2. De doelstellingen wijzigen zich niet, de wereld verandert. Voor sommige veranderingen heeft het democratisch-socialisme gestreden. Andere echter zijn strijdig met wat het democratisch-socialisme nastreeft. Bepaalde ontwikkelingen roepen onvermoede problemen op. Nieuwe vragen dwingen tot herziening van de positiebepaling.
- 0.3. Een betere wereld voor alle mensen. Sinds het vorige PvdA-programma werd vastgesteld is er in ons land veel ten goede veranderd, al zijn er ook schaduwzijden. Een in vele opzichten beter Nederland dus, voor veel van zijn bewoners. Een betere wereld ook? Er wordt door meer mensen honger geleden. In veel landen is niet slechts sprake van gebrek aan geestelijke vrijheid, maar is martelen van andersdenkenden tot **systeem** verheven. Voor veel mensen werd het eerder slechter dan beter. Geen volk kan vrij zijn dat een ander volk onderdrukt, schreef Marx. Welvaart in de rijke landen, ten koste van armoede en onderdrukking elders, is voor democratisch-socialisten onverteerbaar.
- 0.4. Vele ideeën zijn de laatste twintig jaar op de helling gezet. De **technologische** vernieuwing maakt een geweldige economische groei mogelijk, de economische groei vergroot de welvaart, toenemende welvaart betekent meer welzijn. Vanuit die zekerheid werd gewerkt. Die zekerheden zijn door twijfels vervangen.
- 0.5. Een vergelijkbare groei op wereldschaal als zich in de industriële landen heeft voorgedaan is onmogelijk; lang voordat ieder land zich op Nederlands peil bevindt zijn de bodemschatten uitgeput. In de rijke landen werd de welvaart vergroot, maar deze welvaartsvergroting leidde niet tot een overeenkomstige stijging van het welzijn. Huisvesting, voeding, kleding, een goede gezondheidszorg en behoorlijk onderwijs zijn noodzakelijk voor het bestaan.
- 0.6. Wie goed gekleed, gevoed en gehuisvest is, maar verder beschouwd wordt als een nummer over wiens leven, door politici en bazen, wordt beschikt, wordt de kans op een menswaardig bestaan onthouden. Dat is het geval als de ontwikkeling in de industriële samenlevingen niet in een andere richting wordt gestuwd. Een betere wereld veronderstelt ruimte waar kinderen kunnen spelen, vrijheid van stank- en lawaai-overlast, toegang tot natuur en cultuur, de mogelijkheid om samen met elkaar iets te doen.
- 0.7. Een betere wereld is ondenkbaar zonder de geestelijke ruimte waar de in iedere mens levende scheppende vermogens tot hun recht kunnen komen. Er breekt een nieuw bewustzijn door: dat onze welvaart samenhangt met ellende elders, dat **milieuvervuiling** te maken heeft met de manier waarop onze economie is gegroeid, dat een goed belegde boterham het ontbreken van zeggenschap niet doet vergeten. Het duurt echter langer voordat menigeen daaruit de conclusie trekt dat het, terwille van de vooruitgang elders of ter verkrijging van meer zeggenschap, noodzakelijk is een plak kaas minder op het brood te leggen of de auto te vervangen door de fiets. Het ontwerp beginselprogramma dat hier ter beoordeling aan de Partij van de Arbeid wordt voorgelegd markeert een fase in het ontwikkelingsproces dat onze beweging doormaakt. Het kan tegelijkertijd een forse stoot voorwaarts zijn in de nieuwe richting die het democratisch-socialisme, nog tastenderwijs, uitstippelt.
- 0.8. Het speciale karakter van dit programma dat niet op een achternamiddag tot stand kwam en toch niet de pretentie heeft het laatste woord te zijn, komt in de vormgeving ervan tot uiting. Wie het vergelijkt met eerdere PvdA-programma's ziet dat het daarin in belangrijke mate afwijkt.
- 0.9. Er is in dit programma een poging gedaan de belangrijkste ontwikkelingen op wereldschaal (en op nationaal niveau) aan te geven, alvorens de beginselen te formuleren en de programmatische punten uiteen te zetten. Het programma heeft verreikende consequenties en staat toch met beide benen op de grond. Dat blijkt uit het laatste deel, waarin wordt aangegeven hoe hard er, met onszelf en met anderen, zal moeten worden gevochten om onze wensen tot werkelijkheid te maken.
- 0.10. Het democratisch-socialisme is geen onfeilbare beweging. Wel heeft het, door inspirerende oplossingen aan te dragen, steeds nieuwe groepen mensen bewogen zich in te zetten voor de strijd voor een gelukkiger samenleving. Moge in dit opzicht het voorliggende ontwerp-beginselprogramma zijn voorgangers waardig zijn.

HET NIEUWE BEGINSEL- PROGRAMMA

20 pagina's
discussiestof

Sleutelwoorden

ANTI-AUTORITAIR = tegen (overdreven) gezagsuitoefening, tegen een houding die geen tegenspraak toestaat.

ARBEIDSINTENSIEF = waar veel menselijke arbeid per stuk produkt voor nodig is.

BASIS-INDUSTRIËN = die industrieën, die energie, machines of grondstoffen leveren, welke voor de ontwikkeling van de samenleving van grote betekenis zijn.

BELEGGER = persoon of instelling die geld heeft gestoken in b.v. huizenbouw; bij „beleggen” denken we allereerst aan het vinden van een goede (voordelig, veilig) bestemming van een bepaald bedrag, bij „investeren” allereerst aan datgene, wat er met dat geld gedaan kan worden (produktie).

BIO-INDUSTRIE = de industrie die zich bezighoudt met de produktie van dieren bestemd voor menselijke consumptie — kippen, runderen —; dit gebeurt meestal op zo'n manier dat de behandeling van de dieren ondergeschikt wordt gemaakt aan de grootte van de produktie.

COMPROMIS = vergelijk, afspraak waarbij beide partijen concessies hebben gedaan.

CONCERN = aantal bedrijven onder één leiding.

CONCESSIES = tegemoetkoming, toegeven (om toch nog zoveel mogelijk gedaan te krijgen).

CONFRONTATIE = tegenover elkaar stellen/komen te staan, in botsing komen.

DECENTRALISATIE = naar buitenplaatsen gaand, niet meer centraal geregeld; opsplitsing van macht en bevoegdheden ten gunste van kleinere, plaatselijke groepen of instellingen.

DIENSTEN = ondernemingen of instellingen die zelf geen goederen maken, maar zorgen voor vervoer, distributie, installering, voorlichting enz.

DILEMMA = lastige keuze tussen elkaar uitsluitende mogelijkheden.

DISCRIMINATIE = het beter of slechter (meestal slechter) behandelen van iemand vergeleken met anderen; en dat om een eigenschap van die persoon die haar/hem tot een bepaalde, „verdachte” groep doet behoren.

DISTRIBUTIE = verdeling, met name van produkten.

EFFICIENTIE = doelmatigheid, in het bijzonder een gunstige verhouding tussen („geïnvesterde”) middelen (tijd, geld, moeite) en resultaten (produkten, besluiten).

EFFECTIEF = doeltreffend, goed-werkend.

ECONOMISCHE ORDE = ongeveer hetzelfde als „produktiestelsel” (zie aldaar), maar nu in elk geval alles inbegrepen wat er mee samenhangt i.v.m. bezitsverhoudingen, werkverdeling, arbeidsgewoonten, afspraken, machtsverhoudingen, enz.

ELEMENTAIR = vanuit de allereerste beginselen, onbetwistbaar.

ELITE = bevoorrechte groep (meestal klein).

EXPANSIE = uitbreiding, soms ook verovering (van een land, van een klantenkring).

EXPLOITATIE = ontginning („uitbating”); vaak ook: uitbuiting; b.v. exploitatie van energievoorraden, exploitatie van gastarbeiders.

FEMINISME = beweging voor de maatschappelijke gelijkstelling van de vrouw en/of het hoger aanslaan van verwaarloosde, z.g. vrouwelijke eigenschappen.

GECOÖRDINEERD; COÖRDINEREN = de samenhang en de afweging in stand houden of tot stand brengen.

HIERARCHISCH = volgens rangorde, op basis van ondergeschiktheid.

IDEOLOGIE = samenhangend geheel (vaak eerder onsamenhangend...) (stelsel, systeem) van beginselen en denkbeelden, een manier om de werkelijkheid te bekijken en te waarderen, zoals met name een politieke groepering dat doet (b.v. de marxistische ideologie, de burgerlijke ideologie, enz.).

INFORMATIE-MEDIA = organisaties die zorgen voor het overdragen van informatie: radio, t.v., kranten, tijdschriften.

INVESTEREN = het gebruiken van geld om er kapitaal (en arbeidskracht) mee te kopen teneinde daar goederen of diensten mee te produceren. **INVESTERINGEN** = zijn (de bedragen van) die kapitaalaankopen.

KAPITAAL = stoffelijke middelen voor het produceren van goederen en diensten (grond, gebouwen, machines); of: het geld dat nodig is om die middelen aan te schaffen.

KAPITALISME = zie Deel I par. 2, en vooral p. 4 r. 12 e.v.

KLASSE = groep personen die in het productieproces inkomen, bezit en taak met elkaar gemeenschappelijk hebben (arbeidende klasse, bezittende klasse).

KOLONIAAL, van **KOLONIALISME** = overheersing en uitbuiting van een land of volk buiten de eigen landsgrenzen, wat vroeger meestal gebeurde in een officiële verhouding van meerdere en mindere („ons Indië”).

LEVENS BESCHOUWELIJK = naar gelang de manier waarop men tegen het leven aankijkt (godsdienstig, humanistisch, ideologisch, enz.).

MAATSCHAPPELIJKE BEHOEF-TEN = behoeften van de gehele maatschappij, of minstens van alle mensen in een bepaald gebied (b.v. wijk, gewest, grensstreek, zeker ook de wereld als geheel), te onderscheiden van behoeften van enkelingen en groepen die d.m.v. (directe) aankopen tot uiting komen.

MAATSCHAPPELIJKE DIENSTVERLENING = het helpen van mensen bij het oplossen van hun problemen, zoals dat b.v. gebeurt in het maatschappelijk werk, de gezinsverzorging, de alternatieve hulpverlening enz.

MACHTEN = wetgevende (1e macht: volksvertegenwoordiging), uitvoerende (2e: regering + haar ambtenaren) en rechterlijke macht (3e), maar tegenwoordig spreken we ook wel van de 4e en de 5e macht.

MANAGER = iemand, die een leidinggevende plaats bekleedt (bestuurstaak; directeur, bedrijfsleider).

MARKTMECHANISME = wijze waarop vrije vraag en vrij aanbod van een bepaald produkt op elkaar inwerken, waardoor de prijs en de verhandelde hoeveelheid tot stand komen.

MATERIEEL = stoffelijk, 'dingen' betreffend.

MATERIELE EN CULTURELE KLASSEGRENZEN: klassegrenzen = obstakels, omstandigheden waardoor men zich niet of moeilijk buiten de eigen groep kan begeven naar 'een ander soort mensen' (meestal een z.g. hogere klasse). materiële klassegrenzen (dingen) b.v.: te weinig geld, slechte behuizing. culturele klassegrenzen (kennis, opvattingen, gewoonten) b.v.: geen Engels verstaan/lezen, dremelpvrees enz.

MECHANISERING = het vervangen van menselijke arbeidskracht door machines.

MIGRATIE = het zich ergens anders vestigen door groepen mensen.

voor rooie mensen

MILIEU = onze natuurlijke omgeving.

MOBILISEREN = oproepen tot grote inzet, in strijdvaardige toestand brengen, in beweging brengen.

MOBILITEIT = beweeglijkheid, veel deelnemen aan het verkeer.

MONDIAAL = de hele wereld omvattend, op wereldschaal.

MULTINATIONALE ONDERNEMING (Engels: multinational) = bedrijf met vestigingen in verscheidene landen (multi = veel), waardoor ze speelruimte heeft t.a.v. de wetgeving per land (ontwijken, overplaatsing, gunstige belasting) en moeilijk onder politieke controle is te krijgen; v.b.: Shell, Unilever, Philips.

NEO-KAPITALISME = aangepaste vorm van kapitalisme met sociale voorzieningen (onderwijs, ziekteverzekering e.d.), en een zekere mate van vakbondsinvloed en overheidsingrijpen.

ONTWIKKELINGSPLAN = plan voor economische activiteit in een aantal komende jaren, voorzien van geschatte voor- en nadelen en de daaruit gemaakte keuzes, dat alles i.v.m. de onmiddellijke en de verdere omgeving en toekomst.

PARLEMENTAIRE DEMOCRATIE = regering door het hele volk via een volksvertegenwoordiging (parlement), in Nederland de Tweede en Eerste Kamer.

PARTICULIER INITIATIEF = wat burgers zelf aanpakken, in het zakenleven of in hulpverlenende (kruisverenigingen, wetswinkels) of culturele organisaties (kerken, omroepen).

PERMANENTE EDUCATIE = je hele leven lang (kunnen) leren.

PROCES = manier waarop een gebeuren verloopt.

PRODUKTIESTELSEL = de manier waarop de produktie (en verdeling) van goederen (en diensten) is geregeld; het produktiestelsel waarin wij (in het „Westen“) leven is het kapitalisme.

PRODUKTIEVERMOGEN = wat voor hoeveelheden er kunnen worden geproduceerd.

PROLETARIAAT = arbeidende klasse, de mensen die als enig noemenswaardig bezit hun arbeidskracht hebben (en te koop aanbieden).

RACISME = discriminatie omwille van iemands ras, waarbij meestal onzin verkocht wordt over z.g. (ongunstige) eigenschappen van dat ras.

SCHAALVERGROTING = het (laten) ontstaan van almaar grotere bedrijven, organisaties, grotere aantallen (inkoop van grondstoffen, adreslijsten per computer), en de daarbij behorende ingewikkelde en onoverzichtelijke maar vaak wel efficiënte manieren van administratie, bestuur en informatie; „in het groot denken en doen“.

SOCIAAL-CULTUREEL WERK = het ondersteunen van mensen bij hun ontplooiing, zoals dat b.v. gebeurt in het club- en buurthuiswerk, het jeugdwerk, het vormingswerk enz.

STAATS-SOCIALISME = stelsel van produktie, verdeling en besluitvorming dat socialistische kernmerken (geen privé-bezit produktiemiddelen, politieke controle over de economie) combineert met staatsbureaucratie en grootschaligheid (zie schaalvergroting) in Oost-Europa.

STRATEGIE = weloverwogen geheel van plannen, tijdschema's, middelen, schattingen van kans op succes e.d., waarmee men een doel (vaak stapsgewijs, zonodig met omwegen) denkt te kunnen bereiken.

SYSTEEM, STELSEL =

- a) wijze waarop onderdelen in een geheel samenhangen, door natuurlijke processen of door menselijk handelen (b.v. zonnestelsel, bloedsstelsel, en economisch systeem, openbaar vervoerssysteem, rechtsstelsel).
- b) routine, gewoonte, vanzelfsprekend lijkende aanpak (b.v. systematisch martelen).

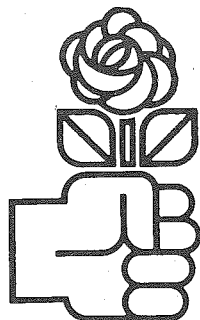
TECHNOLOGIE =

- a) leer van de bedrijven waardoor de mens de voortbrengselen der natuur tot stoffen verwerkt ter bevrediging van zijn behoeften.
- b) het grote geheel van technische vindingen en hun toepassingen.
- c) vaak alleen maar een overdreven en sjiek woord voor „techniek“.

VERVREEMDING = het zich niet (meer) verbonden voelen met zaken als werk, bestuur (politiek), familie, normen, enz.

WET VAN VRAAG EN AANBOD, CONCURRENTIESPEL DER VRIJE KRACHTEN: zie marktmechanisme

ZELFBESTUUR = bestuur door (alle) mensen die in een bedrijf of dienst werken, i.p.v. door een kleine groep van binnen of buiten (het kiezen van de directie, beslissen over soort produktie e.d.).

*De woorden in
deze lijst hebben
betrekking op de vet
gedrukte woorden
in de tekst van het
beginselprogramma*

Maatschappelijke achtergronden

DEEL 1

I.1. Om te overleven

- 1.1.1. Voor het eerst in de geschiedenis ziet de mensheid zich geplaagd voor een aantal centrale problemen die moeten worden opgelost, terwille van het overleven.
- 1.1.2. -Kennis, **kapitaal** en grondstoffen zijn ongelijk verdeeld;
- 1.1.3. -voldoende voedselproductie voor de snel stijgende wereldbevolking is niet gewaarborgd;
- 1.1.4. -de kloof tussen arm en rijk in de wereld wordt steeds groter;
- 1.1.5. -de stijgende produktie en konsumptie in de rijke landen leiden tot een onaanvaardbare aantasting van de natuur en tot uitputting van de grondstoffen;
- 1.1.6. -om in de groeiende behoefte te voorzien, gaan de rijke landen over tot het gebruik van kernenergie, waarvan de gevaren onvoldoende worden overzien en waarmee toekomstige generaties worden belast;
- 1.1.7. -de bewapeningswedloop gaat door, zowel tussen de machtsblokken van Oost en West als elders, hoewel de reeds beschikbare wapens al vele malen voldoende zijn om het leven op aarde te vernietigen;
- 1.1.8. -in grote delen van de wereld vindt men uitbuiting, onvrijheid en **diskriminatie**.
- 1.1.9. Niet elk van deze problemen op zich brengt het voortbestaan van de mensheid in gevaar. De meeste vraagstukken hangen echter onderling samen. Bovendien is de kwaliteit van het bestaan in het geding. Een samenleving waarin velen geen menswaardig bestaan kunnen leiden is weinig aantrekkelijk.
- 1.1.10. Deze situatie die zich op wereldschaal voordoet is betrekkelijk nieuw en moeilijk te beheersen, omdat men vele jaren een onbeperkt vertrouwen heeft gehad in de heilzame werking van economische groei. Deze groei gold lange tijd zowel in socialistische als bijv. liberale kringen als het instrument bij uitstek, waarmee men vrijwel alle vraagstukken dacht te kunnen oplossen. Thans echter begint het besef te dagen, dat dit instrument tekort schiet om vraagstukken van welvaartsverdeling op te lossen, terwijl het bovendien nieuwe problemen oproept. Wat dat betreft is het niet overdreven om van opnieuw een crisis in het **kapitalisme** te spreken.

I.2. Het Westerse kapitalisme

- 1.2.1. Aan de heilzame werking van de economische groei heeft men in het kapitalisme altijd geloofd. Oorspronkelijk kwam daar zelfs nog de gedachte bij dat je die groei het meest bevorderde als het economisch **proces** zich onbelemmerd ontwikkelde. Hoe minder je er aan deed, des te beter zou het gaan. Vrije concurrentie op een vrije markt was het parool.
- 1.2.2. Vraagstukken van algemeen belang behoeften hier niet aan de orde te komen, omdat vrije concurrentie de vooruitgang zou brengen. Met de onbeperkte werking van de **van vraag en aanbod** was de samenleving het meest gediend. Waarom zouden de belangen van de verschillende groepen in de samenleving in een proces van politieke besluitvorming tegen elkaar moeten worden afgewogen? Voor die afweging zou het economisch proces zelf wel zorgen.
- 1.2.3. -In de praktijk kwam het er echter op neer dat alleen diegenen er beter van werden wier bezit hen in staat stelde om in het concurrentiespel der vrije krachten mee te doen. Het kapitalistisch stelsel vertoont dan ook vanouds de volgende kenmerken:
- 1.2.4. -partikuliere eigendom en beheer van produktiemiddelen;
- 1.2.5. -bedrijfsbeslissingen, waarbij het economisch belang telkens voorrang krijgt boven andere, moeilijk in geld uit te drukken belangen;
- 1.2.6. -verdeling der goederen langs de weg van **vraag en aanbod**, ongeacht verschillen in behoefte;
- 1.2.7. - het beslissen over de bedrijfsvoering, bijv. over **investeringen**, door een kleine groep mensen;
- 1.2.8. - het bestaan van **klasse**-tegenstellingen.
- 1.2.9. Dankzij de georganiseerde arbeidersbeweging en socialistische partijen is in dit stelsel verandering gekomen. Stap voor stap heeft men de overheid en de bezittende klasse in een moeizame sociale strijd een aantal rechten afgedwongen. Schrijnende armoede en ernstige **materiële** nood zijn hierdoor — althans in ons land — verdwenen. In verschillende westerse landen is een uitgebreid stelsel van sociale voorzieningen opgebouwd en de bemoeienis van de overheid met de economie sterk toegenomen. Het kapitalisme vertoont trekken van een gemengde economie, waarin de overheid met behulp van tal van maatregelen het **marktmechanisme** corrigeert en stu-

rend probeert op te treden. Als gevolg hiervan is er ook in de traditionele indeling in twee maatschappelijke klassen aanzienlijke verandering gekomen.

- 1.2.10 Na verloop van tijd bleek het productieproces echter in de praktijk moeilijker te beheersen dan velen, ook democratisch-socialisten, hadden aangenomen. De verwachting dat men de nadelen van het kapitalisme wel zou wegwerken door er een systeem van sociale zekerheid en herverdeling mee te combineren kwam niet uit. Het kapitalistische productieproces bleef gebaseerd op het streven van afzonderlijke ondernemingen om hun winst en investeringen uit te breiden. Bovendien deden zich in de periode na de Tweede Wereldoorlog nieuwe ontwikkelingen voor. Door de technische ontwikkeling ontstond er een sterke **schaalvergroting** die gepaard ging met een concentratie van economische macht bij een beperkt aantal mammoet-ondernemingen die de nationale grenzen zijn ontgroeid.
- 1.2.11 Deze **multinationale** ondernemingen beheersen de wereldmarkt en beschikken over een groot deel van de technische en wetenschappelijke kennis. Zij kunnen zich aan controle door nationale regeringen onttrekken, terwijl de vakbeweging geen greep op hen heeft. Tevens concentreert zich het internationale privé-kapitaal in snel tempo in een klein aantal multinationale bankconcerns. Deze hebben op hun beurt weer een grote invloed op vele multinationale ondernemingen, nemen beslissingen die de economie van nationale staten raken en oefenen zonder enige publieke controle hun bedrijf uit, gericht op **expansie** en winst.
- 1.2.12 Het gevolg van een en ander is dat de vrije markt-economie, die ook nu nog door velen wordt aangeprezen, in feite niet meer bestaat. Er is geen vrije concurrentie en de wet van vraag en aanbod kan evenmin onbelemmerd werken. Wat vroeger al een theorie was waarmee de praktijk niet bleek te kloppen, is nu helemaal geworden tot een verdediging van de belangen van de grote ondernemers. Immers, wat zijn de kenmerken van het huidige economische proces?
- 1.2.13 -Doordat de multinationale ondernemingen de markt overheersen, dicteren zij de prijzen van hun produkten, scheppen zij hun eigen afzetgebied, zetten zij overheden onder druk en waarborgen ze voor alles hun eigen voortbestaan en groei.
- 1.2.14 -Hierdoor wordt het verbruik van energie en grondstoffen opgejaagd; met de dreigende uitputting wordt geen rekening gehouden.
- 1.2.15 -De voordelen van de groei komen voornamelijk ten goede aan de bevolking van de rijke landen; er ontstaan nieuwe vormen van **koloniale** uitbuiting. **Arbeidsintensieve** vestigingen worden verplaatst naar arme landen, niet om deze te ontwikkelen, maar om van het lage-lonen-**proletariaat** daar te profiteren.
- 1.2.16 -In de rijke landen leidt winst tengevolge van economische schaalvergroting in veel gevallen niet langer tot meer werkgelegenheid,

omdat arbeiders in toenemende mate worden vervangen door machines.

- 1.2.17 -De grote produktie-organisaties zijn massaal en anoniem van karakter. Het werk is door **mechanisering** en schaalvergroting nauwelijks afgestemd op aanleg en wensen van de afzonderlijke werknemer. De gemiddelde opleiding neemt toe, maar het aangeboden werk wordt geestdodender en van zeggenschap over de eigen werksituatie is geen sprake. Dit alles leidt meer dan ooit tot **vervreemding**; men voelt zich niet verbonden met de eigen arbeid, hetgeen blijkt uit toenemend ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid.
- 1.2.18 -Het traditionele midden- en kleinbedrijf kan tegen de **efficiëntie** en het **produktievermogen** van de grote ondernemingen niet op en dreigt te worden uitgeschakeld.
- 1.2.19 -Economische groei is ook afhankelijk van een overmatige consumptie. Deze wordt in de hand gewerkt door een voortdurende verandering van het aangeboden pakket (waarbij de verschillen met bestaande produkten vaak minimaal zijn), door verlaging van de duurzaamheid van de produkten en door reclame. Bij dit laatste wordt ook handig gebruik gemaakt van de traditionele positie van de vrouw.
- 1.2.20 -Al deze factoren zorgen er gezamenlijk voor, dat de realisering van de politieke idealen van het democratisch-socialisme verder weg lijkt dan tien of twintig jaar geleden. De sterken behouden hun voorsprong op de zwakken en van een vrije ontplooiing van de mensen tot mondige individuen is geen sprake. Er vindt verder nauwelijks afweging plaats van de belangen van de verschillende groepen in de samenleving: de consument heeft weinig invloed; produktie en consumptie worden niet getoetst aan de grenzen van de groei, om van een rechtvaardiger verdeling van de welvaart in de wereld maar te zwijgen.

1.3 Oude en nieuwe klassenstrijd

- 1.3.1. Deze ontwikkelingen binnen het kapitalisme hebben de traditionele indeling in maatschappelijke klassen sterk beïnvloed. Onderscheidingen als die tussen kapitaal en arbeid of tussen zelfstandig en loonafhankelijk zijn niet langer toereikend om inzicht te krijgen in de maatschappelijke verhoudingen. Wie de wereld indeelt in kapitalisten en arbeiders, blijft met een aanzienlijk aantal groepen zitten, waarop geen van beide etiketten van toepassing is. Dat wil niet zeggen dat er geen harde maatschappelijke tegenstellingen meer zouden zijn. Het betekent alleen dat het niet altijd even eenvoudig is er de vinger op te leggen en dat zoiets als uitbuiting subtielere vormen kan aannemen. Ook wat dat betreft is de maatschappij ingewikkelder geworden.
- 1.3.2. Neem de figuur van de ondernemer. Het maakt nog al verschil of men daarmee een winkelier bedoelt of de baas van een multinational. Tal van zogenaamd zelfstandige ondernemers zijn door de concurrentieverhoudingen in een positie van afhankelijkheid geraakt. Hun doen en laten wordt in veel

opzichten door de grootleveranciers en de banken bepaald. Groepen als de winkeliers en de kleine boeren behoren dikwijls tot de laagstbetaalden.

1.3.3. Trouwens, ook wat de grote ondernemingen betreft moet men zich de situatie niet al te simpel voorstellen. De spotprent die de dikke ondernemer met zijn sigaar laat zien tegenover de zijn vuist ballende proletariër is juist daarom ontroerend, omdat het een prentje van het verleden is. Het is binnen de onderneming niet meer uitsluitend de „bezitter” die aan de touwtjes trekt. Hier is een nieuwe groep van **managers** ontstaan die de dagelijkse dienst uitmaakt. Natuurlijk zijn de doelstellingen van de onderneming daardoor niet fundamenteel veranderd. Maar het gevolg ervan is wel dat het niet alleen meer de individuele kapitaal-bezitters zijn die belang hebben bij de handhaving ervan.

1.3.4. Binnen de ondernemingen vindt men verder, evenals bij de overheid, grote groepen mensen met een hogere opleiding die men een nieuwe **elite** kan noemen. Zij zijn vaak academisch gevormd, genieten goede salarissen en nemen weliswaar niet de definitieve beslissingen, maar spelen wel een rol bij de voorbereiding ervan. Enerzijds zijn zij natuurlijk loonafhankelijk en hebben zij vaak even weinig over hun werksituatie te zeggen als een ongeschoolde arbeider. Anderzijds echter heeft deze nieuwe elite vaak een veel prettiger werksituatie en een ruim inkomen, wat hen vaak bindt aan het bestaande systeem.

1.3.5. Het is dus niet mogelijk de mensen in loondienst als één groep te beschouwen. Naarmate de invloed van wetenschap en techniek toeneemt, wordt de genoten opleiding belangrijker. De maatschappelijke tegenstellingen tussen de mensen met het voorrecht van een hogere opleiding en degenen die alleen lagere school hebben is erg groot.

1.3.6. Ook de tegenstelling tussen „actieven” en „niet-actieven” loopt dwars door de traditionele arbeidersklasse heen. Steeds meer mensen worden in onze maatschappij om allerlei redenen blijvend van het arbeidsproces uitgesloten. Daardoor zijn zij niet alleen aangewezen op sociale uitkeringen, waarvoor de slinkende beroepsbevolking de kosten draagt, maar zij raken ook buiten spel. Omdat zij niet werken, worden zij ook niet gewaardeerd, waardoor zij hun zelfrespect dreigen te verliezen en het gevoel krijgen er niet meer bij te horen.

1.3.7. Er zijn dan ook meer dingen belangrijk dan alleen de gevulde beurs en het gevrijwaard zijn tegen gebrek. Niet alle problemen in de samenleving kan men afleiden uit het economisch stelsel en de plaats die mensen daarin innemen. Ook binnen groepen die sociaal-economisch een eenheid vormen, kan men tal van onrechtvaardige verschillen constateren. Deze ongelijke behandeling naar ras, sekse of nationaliteit kan men niet zonder meer op rekening schrijven van het economisch stelsel. Wel is het zo dat zij binnen het kapitalisme een specifieke betekenis krijgen. Het meest duidelijke voorbeeld hiervan is de positie van de vrouw in de maatschappij.

1.3.8. Haar onderdrukking blijkt uit het moeilijk te

doorbreken stelsel van normen die de rol van de vrouw vastleggen. Meestal spelen dergelijke normen een rol achter de schermen. Soms echter treft men ze ook heel openlijk aan, bij voorbeeld in de sociale wetgeving. Van een vrouw wordt moeilijk aanvaard dat zij bewust een maatschappelijke loopbaan met het krijgen van kinderen combineert, laat staan dat zij terwille daarvan geen kinderen zou wensen. Men vindt nog steeds dat zij haar eerste levensbestemming in het verzorgen van mensen binnen of buiten het gezin zou moeten vinden en kan zich niet voorstellen dat zij bepaalde dingen (bijv. leiding geven) ook wel eens beter zou kunnen dan een man. Daarvoor heeft zij immers de eigenschappen niet. Van haar heet het dat zij emotioneel is en intuïtief, in tegenstelling tot de man die rationeel weet te beslissen en zich kenmerkt door hardheid en zelfbeheersing.

1.3.9. Nogmaals, dergelijke verschijnselen spelen zich natuurlijk niet af op een eilandje buiten de economie. Het economisch stelsel houdt de traditionele taakverdeling binnen het gezin in stand en maakt er gebruik van. Dat de man aan het productieproces kan deelnemen, dankt hij aan de discriminatie van de vrouw die hem onbetaald verzorgt en opvangt. Tegelijk echter kan men dergelijke verschijnselen niet goed begrijpen, wanneer men ze alleen door een economische bril bekijkt. Hier spelen ook allerlei menselijke verhoudingen een rol, die op hun beurt zelf weer van invloed kunnen zijn op het economisch proces. Wil men de uitbuiting van de vrouw dus radicaal aanpakken, dan zijn economische maatregelen, zoals gelijke beloning en een eerlijke verdeling van de arbeid tussen man en vrouw noodzakelijk, maar zijn ze niet voldoende.

1.3.10. Ook de menselijke verhoudingen zelf, waarin de zucht naar prestatie, het concurreren en allerlei zogenaamd mannelijke waarden de boventoon voeren, zullen daartoe ingrijpend moeten worden veranderd. Het is zelfs mede dankzij de strijd voor gelijke rechten van de vrouw dat het democratisch-socialisme leert inzien, dat er meer te doen valt dan het uitbannen van gebrek alleen.

1.3.11. Ook al is het traditionele beeld van de twee elkaar bestrijdende klassen op de maatschappij niet meer van toepassing, er valt nog heel wat „klassestrijd” te voeren. Het doel van deze nieuwe klassestrijd is het beëindigen van alle vormen van ongelijkheid. Daarbij is de verbetering van de positie van de arbeiders nog steeds belangrijk. Maar deze strijd geldt verder allen die geen zeggenschap hebben over hun situatie en alle groepen, of het nu vrouwen of gastarbeiders zijn, die in onze maatschappij onmondig worden gemaakt en gediscrimineerd.

1.3.12. Ook de beslissing om in deze strijd mee te doen is niet uitsluitend gebaseerd op iemands economische positie. Nieuwe denkbeelden over internationale solidariteit, de nieuwe schaarste en de vermenschelijking van de woon- en werkverhoudingen worden in toenemende mate medebepalend voor iemands politieke opstelling. Tal van mensen die zelf niet in hun economische positie worden bedreigd kiezen actief partij in de nieuwe klassestrijd tegen de gevestigde machten. Een beweging als het **feminisme**, milieugroepen

en radicale stromingen binnen de kerken vormen hiervan het bewijs. De strijd voor een rechtvaardiger samenleving is een strijd op meer fronten tegelijk

1.4. De verhoudingen Noord-Zuid en Oost-West

1.4.1 Deze rechtvaardige samenleving streven democratisch-socialisten niet alleen na in hun eigen land. Het socialisme is vanouds een internationale beweging, ook in die zin dat het zich een verandering van de maatschappelijke verhoudingen op wereldschaal ten doel stelt. Deed het dat niet, dan zouden de socialistische belangen immers gemakkelijk verworden tot een soort van zelfbescherming van de rijke landen in het Westen. Hier immers hebben de democratisch-socialistische ideeën met name ingang gevonden en in deze landen is langzamerhand een grote mate van welvaart bereikt, voor een deel dankzij en ten koste van de arme landen in de wereld.

1.4.2 Door de groeiende tegenstelling tussen de rijke en de arme landen krijgt de verhouding Noord-Zuid steeds meer politiek gewicht, in vergelijking met de relatie tussen Oost en West. De rijke landen beschikken over de kennis en de kunde; over de macht en de wapens; over het kapitaal en de welvaart; over de handelskanalen en de **distributie** mogelijkheden. Zij maken gebruik van een in eeuwen opgebouwde voorsprong en laten zich hierbij leiden door eigenbelang.

1.4.3 Wel ontstaat er de laatste tijd meer begrip voor de situatie van de ontwikkelingslanden. Maar de hulp die op verschillende manieren geboden wordt blijft ten enenmale onvoldoende. Bovendien komt zij in veel gevallen niet ten goede aan degenen die haar het meest nodig hebben: de armste groepen in de arme landen. Dit is mede te wijten aan het feit dat nauwelijks gecontroleerde elites in de betrokken landen de ontwikkelingshulp vaak misbruiken voor de versteviging van hun eigen posities. Daarnaast profiteren multinationale ondernemingen van de goedkope arbeid, terwijl zij de gemaakte winst aan de arme landen onttrekken.

1.4.4 Alleen die landen kunnen zich aan de misère onttrekken die óf wel over belangrijke grondstoffen beschikken en hun macht bundelen (OPEC) óf wel groot en sterk genoeg zijn om zich op eigen kracht te kunnen onwikkelen (China). Voor de andere landen is er zo weinig uitzicht, dat men wanhoopssdaden niet bij voorbaat mag uitsluiten. Wie niets te verliezen heeft, heeft veel te wagen.

1.4.5 In de tegenstelling tussen arm en rijk behoren zowel Rusland als Amerika tot het rijke deel. Zowel de Oostelijke als de Westelijke landen trachten hun rijkdom te beschermen, al is door dit gemeenschappelijk belang de onderlinge politieke **confrontatie** niet verdwenen. Reeds vele jaren kenmerkt de verhouding Oost-West zich door blokvorming en een absurde bewapeningswedloop. Binnen het Oostelijk blok leidt dit tot bestendiging van allerlei vormen van onvrijheid en van de Russische overheersing; binnen het Westelijk blok worden onder het mom van de verdediging der vrijheid ondemocratische regimes (Spanje) nogal eens gesteund en wordt de

machtspolitiek van de Verenigde Staten krietkloos aanvaard. En deze Oost-West verhouding verhindert een gezamenlijke aanpak van de grootste **mondiale** problemen. Zowel het Oosten als het Westen maken zelfs misbruik van de situatie van de arme landen door hun confrontatiepolitiek ter plaatse met andere middelen voort te zetten. Het meest klemmende probleem dat de mensheid aan zou moeten pakken om te overleven, blijft zo onopgelost; zelfs aan de meest **elementaire** beginselen van de gerechtigheid is in de samenleving niet voldaan.

Beginnelsen

DEEL 2

2.1.1 Gelijkheid en Solidariteit

2.1.1 De ongelijkheid in de wereld wordt door democratisch-socialisten verworpen. Zij vinden het onaanvaardbaar dat er rijke en arme landen zijn en dat er in hetzelfde land grote verschillen in welvaart bestaan. Zij gaan er vanuit dat mensen gelijkwaardig zijn aan elkaar en willen daarom streven naar gelijkheid, tussen landen, tussen groepen van mensen en tussen mensen onderling. Het streven naar gelijkheid is een socialistisch beginsel.

2.1.2 Ongelijkheid doet zich voor op allerlei manieren. Het politieke programma dat democratisch-socialisten ontwerpen, is er dan ook op gericht allerlei verschillende vormen van ongelijkheid op te heffen. Zo willen democratisch-socialisten er bijvoorbeeld een eind aan maken,

2.1.3 -dat economische macht in de loop der ontwikkeling steeds meer in de handen van weinigen raakt geconcentreerd;

2.1.4 -dat **materiële en kulturele klassegrenzen** de levensloop van een grote meerderheid van de mensen van de wieg tot het graf bepalen;

2.1.5 -dat man en vrouw geenszins gelijkberechtigd zijn;

2.1.6 -en dat mensen, in plaats van de gelegenheid te hebben zich te ontwikkelen tot zelfstandigheid en sociale verantwoordelijkheid, voortdurend ten dienste van commerciële belangen worden uitgebuit.

2.1.7 Er zijn mensen die de ongelijkheid aanvaarden omdat zij menen dat dit natuurlijk of vanzelfsprekend is of omdat zij ervan profiteren. Er zijn ook mensen die de ongelijkheid afwijzen, maar er niet in geloven ooit een nieuwe samenleving te kunnen verwezenlijken. Democratisch-socialisten echter gaan ervan uit dat de economische en sociale verhoudingen veranderd kunnen worden. Zonder deze overtuiging zou het socialisme nooit zijn ontstaan en het is deze gedachte van de veranderbaarheid van mens en maatschappij die socialisten van allerlei kleur met elkaar verbindt.

2.1.8 Het spel der maatschappelijke krachten willen socialisten dus bestuurbaar maken. Wanneer men deze krachten aan zichzelf overlaat, dan zullen de sterken steeds sterker en de zwakken steeds zwakker worden. Dergelijke ongecontroleerde processen doen zich voor op economisch terrein, maar ook op andere gebieden (bodembegebruik, gezondheidszorg, enz.). Het socialisme is enerzijds een theorie, die inzicht geeft in de aard van dergelijke processen en anderzijds ook

een **strategie** die de middelen aangeeft ter verandering ervan.

2.1.9 De gewenste veranderingen voltrekken zich niet automatisch. Daarvoor is strijd nodig, tegen de bestaande verhoudingen en tegen de neiging tot bestendiging ervan bij ieder persoonlijk. Het beginsel van de gelijkheid en het inzicht in de mogelijkheid tot verandering openen pas het perspectief op een andere samenleving, als men bereid is tot het brengen van offers.

2.1.10 Zonder solidariteit blijft een gelijkheidsbeginsel van papier en het inzicht in de veranderbaarheid van de samenleving een theorie. **Concreet** betekent deze solidariteit dat de democratisch-socialist zich ervoor inzet de barrières op te heffen die er overal de oorzaak van zijn dat de mensen in de praktijk niet aan elkaar gelijkwaardig kunnen zijn.

2.2. Het doel van de strijd

2.2.1 Het democratisch-socialisme stelt zich een zodanige herverdeling van inkomen, macht en kennis ten doel dat alle mensen in staat zijn zich zelfstandig te ontwikkelen en in vrijheid te ontplooiën. Democratisch-socialisten zetten zich in voor een samenleving waarin de kwaliteit van het bestaan voor allen gelijkwaardig is.

2.2.2 In een dergelijke samenleving zijn de mensen solidair met elkaar. Het zal hier ondenkbaar zijn dat mensen hun persoonlijke of groepswelvaart zullen willen verbeteren, zolang nog door anderen gebrek geleden wordt, of dat zij macht willen hebben, als dit or-
macht voor anderen inhoudt. In een dergelijke samenleving komen menselijke eigenschappen tot ontwikkeling die een samenbindend vermogen hebben en wordt niet langer een beroep gedaan op eigenschappen die onderlinge rivaliteit in de hand werken.

2.2.3 Van een samenleving in democratisch-socialistische zin is momenteel geen sprake en op wereldschaal wel allerm minst. Willen wij ernst maken met het streven naar een dergelijke samenleving, dan is solidariteit met en tussen de onderdrukten en ontrechten geboden, zowel in ons eigen land als daarbuiten. Juist socialisten, die kapitalisme evenzeer afwijzen als **staats-socialisme**, zullen er steeds voor moeten waken de vrijheid en welvaart van enkelen, van bepaalde groepen of volken, niet te vergroten ten koste van die van anderen. De democratisch-socialistische beginselen mogen niet worden tot een soort beschermende **ideologie** van de feitelijke machtsverhoudingen of van de bevoorrechte positie van het rijke Westen.

- 2.2.4. -Dit werpt een aantal moeilijke keuze-problemen op. Een herverdeling van inkomen, macht en kennis zal ingrijpende gevolgen hebben. Zelfs als we ons voorlopig alleen maar een zodanige herverdeling ten doel stellen dat alle mensen op de hele wereld in staat zijn in hun eerste levensbehoeften te voorzien, zullen alle Nederlanders offers moeten brengen. Wij zullen er in dat geval niet aan kunnen ontkomen onszelf ook in ons persoonlijk leven beperkingen op te leggen. Onze vrijheid (bijv. om steeds meer te consumeren) zal ondergeschikt gemaakt moeten worden aan het streven naar meer gelijkheid in wereldverband. Voor het democratisch-socialisme heeft het alleen dán zin te spreken over vrijheid, wanneer daarmee ook werkelijk bedoeld wordt: de vrijheid van iedereen. Vrijheid, gelijkheid en solidariteit zijn hier onverbrekkelijk met elkaar verbonden.
- 2.4.4. -Het is tevens noodzakelijk de ongelijkheid in zeggenschap over de economische verhoudingen, die uit kapitalisme en industrialisatie zijn voortgevloeid, op te heffen; de eis van vermaatschappelijking en interne democratisering van bedrijven en diensten is actueler dan ooit.
- 2.4.5. - Ook de menselijke verhoudingen echter moeten radicaal gedemocratiseerd worden. De **hiërarchische** en elitaire relaties die het kapitalisme in stand houdt en versterkt, zijn niet te rechtvaardigen. De strijd voor gelijke rechten van de vrouw is in dit verband een socialistisch doel. Tevens zal nieuwe machtsongelijkheid, als gevolg van — anders bedoelde — socialistische maatregelen aan voortdurende kritiek moeten worden onderworpen.
- 2.4.6. Ook bij de herverdeling van de macht zal men keuze-problemen niet kunnen ontlopen. Landelijke of gewestelijke eisen, bijvoorbeeld van ruimtelijke ordening en rechtvaardige verdeling van de werkgelegenheid kunnen in strijd komen met de wensen en rechten van de direct betrokkenen. Bij dergelijke conflicten zal men duidelijke prioriteiten dienen te ontwikkelen.

2.3. De natuur is niet onuitputtelijk

- 2.3.1. -Het democratisch-socialisme roept met zijn gelijkheidsideaal niet alleen op tot solidariteit met de onderdrukten van vandaag. In toenemende mate zal het ook rekening moeten houden met de belangen van hen, die nog in het geheel geen stem hebben: de toekomstige generaties. Zij zijn het die bedreigd worden door een voortgezette economische groei in de tegenwoordige vorm, waardoor een te zware aanslag wordt gepleegd op de natuur, zodat de overlevingskansen van de mensheid gevaar lopen.
- 2.3.2. -Ook hier kunnen de keuzen moeilijk zijn. En wel omdat de verantwoordelijkheid in dit opzicht en het daaruit voortvloeiende beleid strijdig kunnen zijn met traditionele socialistische doelstellingen. Zo kan er bijvoorbeeld een conflict ontstaan als mensen, betrokken bij een onderneming gebaseerd op arbeiderszelfbestuur, hun belangen in strijd achten met bepaalde, centraal te nemen maatregelen terwille van het milieu.

2.4. Macht en democratisering

- 2.4.1. Het democratisch-socialisme streeft behalve naar herverdeling van inkomen en kennis ook naar herverdeling van de macht. Het wil de samenleving zodanig hervormen dat de mensen in vrijheid over de inrichting ervan kunnen beslissen en dat ze in hun gedrag ten opzichte van elkaar vrij worden van angst en schaamte. Als mensen onafhankelijk en gelijkwaardig zijn in hun onderlinge betrekkingen, zullen zij als vanzelfsprekend solidair zijn met elkaar.
- 2.4.2. - In het verleden heeft de ene socialist gemeend dat het in gemeenschapsbezit brengen van de produktiemiddelen voldoende was om de beslissende stap naar zo'n samenleving te doen, terwijl de ander alle heil verwachtte van het algemeen kiesrecht en de **parlementaire democratie**. Zowel het een als het ander is onvoldoende gebleken. Voor de herverdeling van de macht is een democratisering nodig op verschillende niveaus.
- 2.4.3. -Het is wenselijk het parlementaire systeem zo goed mogelijk uit te bouwen en te versterken

Politiek Programma

DEEL 3

Hoofdstuk 1. Het produktiestelsel

3.1.a. Uitgangspunten

- 3.1.1 De kloof tussen arm en rijk in de wereld wordt groter, er is meer honger, armoede en ongeletterdheid dan ooit. Het conflict tussen de nood van 2/3 van de mensheid en de betrekkelijke welvaart van 1/3 verscherpt zich.
- 3.1.2 Maar ook in de rijke landen stapelen de problemen zich op; de werkloosheid neemt toe, de natuur vervuult en de grondstoffen dreigen uitgeput te raken.
- 3.1.3 Stijgende prijzen en toenemende werkloosheid treffen de arme landen het zwaarst, de uitputting van de grondstoffen dreigt het zo onmogelijk te maken zich economisch te ontwikkelen.
- 3.1.4 Worden de arme landen en de toekomstige generaties het slachtoffer? Dit is onaanvaardbaar. Er moet daarom een nieuwe nationale en internationale economische orde tot stand gebracht worden die de mensheid een betere toekomst garandeert. Grotere gelijkheid in internationaal opzicht zal hand in hand moeten gaan met meer gelijkheid en democratie binnen de grenzen.

3.1.b. Doelstellingen

- 3.1.5 Teneinde in de huidige situatie radicaal verandering te brengen, zet de PvdA zich in voor een **nieuwe economische orde**, zowel internationaal als nationaal en Europees, waarin
- 3.1.6 -honger, ongeletterdheid en armoede zijn uitgebannen door een rechtvaardiger verdeling op wereldniveau;
- 3.1.7 -allereerst geproduceerd wordt ten bate van maatschappelijke behoeften;
- 3.1.8 -de arbeid in eigen land beter verdeeld en menselijker georganiseerd is;
- 3.1.9 -de inkomens gelijkjer zijn verdeeld;
- 3.1.10 -een beter evenwicht tussen mens en natuur gewaarborgd is;

3.1.c. Programmapunten

- 3.1.11 Terwille van een rechtvaardiger verdeling op wereldniveau bepleit de PvdA dat:
- 3.1.12 -een bestaansminimum voor iedereen in de

wereld verzekerd wordt, hetgeen voorrang krijgt boven vergroting van de overvloed in de rijke landen;

- 3.1.13 -een hiërpor gerichte ontwikkelingshulp aan alle vormen van kolonialisme en uitbuiten een eind maakt;
- 3.1.14 -de ontwikkelingslanden in staat gesteld worden zich toe te leggen op produktie en verwerking van eigen grondstoffen;
- 3.1.15 -de winsten beter verdeeld worden door middel van internationale grondstoffenovereenkomsten;
- 3.1.16 -er meer voedsel geproduceerd, en het beschikbare voedsel beter verdeeld wordt;
- 3.1.17 -een actieve bevolkingspolitiek gevoerd wordt;
- 3.1.18 -de energie-voorraden en de **exploitatie** ervan onder internationaal beheer komen;
- 3.1.19 -multinationale ondernemingen worden onderworpen aan democratische, politieke besluitvorming;
- 3.1.20 -het gebruik van grondstoffen en energie in de rijke landen wordt beperkt en een beperking van de consumptie wordt aanvaard.
- 3.1.21 Teneinde te bereiken dat er allereerst geproduceerd wordt ten bate van maatschappelijke behoeften streeft de PvdA naar:
- 3.1.22 -een samenhangend produktie- en vestigingsbeleid, gebaseerd op een democratisch vastgesteld **ontwikkelingsplan**;
- 3.1.23 -een democratische controle op produktie en distributie om de naleving van de hiertoe gestelde doeleinden te garanderen;
- 3.1.24 -het actief betrekken van de consument bij het vaststellen van de produktiedoeleinden en het stimuleren van de consumentenorganisaties;
- 3.1.25 -het in eigen land in gemeenschapsbezit brengen van basis-industrieën; banken, levensverzekeringsmaatschappijen, de farmaceutische industrie en andere industrieën, voor zover deze laatste de genoemde doelstellingen in de weg staan.
- 3.1.27 -Ten einde de arbeid in eigen land beter te verdelen en menswaardiger te organiseren bepleit de PvdA:
- 3.1.28 -verdeling van de beschikbare arbeid over allen die willen werken; geleidelijke verkorting van de arbeidsdag en pas daarna van de arbeidsweek;

- 3.1.29 - het opnemen van vrouwen in het productieproces onder dezelfde voorwaarden als mannen, met doorbetaald zwanerschapsverlof;
- 3.1.30 - verdeling van de huishoudelijke arbeid over de huisgenoten;
- 3.1.31 - een zodanige verdeling van onaangename arbeid (b.v. ploegendienst en schoonmaakwerk), dat niemand gedwongen is dit soort werk levenslang te verrichten;
- 3.1.32 - uitbreiding van beroepsscholing en herscholing, met name voor vrouwen;
- 3.1.33 - aanwending van die vormen van techniek die de mens het best in staat stellen om zijn vermogens te ontwikkelen;
- 3.1.34 - het in stand houden en bevorderen van kleinere bedrijven en diensten;
- 3.1.35 - **zelfbestuur** in bedrijven en diensten binnen de grenzen van een door het parlement vastgestelde planning.
- 3.1.36 Terwille van een grotere gelijkheid van inkomens bepleit de PvdA:
- 3.1.37 - dat de verschillen in arbeidsinkomsten vergaand worden verminderd doordat er een basisinkomen wordt vastgesteld, waarboven men slechts op grond van vast te stellen normen (bijvoorbeeld onaangenaam werk, langere werktijden) tot een bepaald maximum recht heeft op extra uitkeringen;
- 3.1.38 - dat alle inkomens openbaar worden;
- 3.1.39 - dat belastingen en sociale uitkeringen in plaats van op het gezin gebaseerd worden op het individu, zodat bijvoorbeeld het weduwnpensioen door een uitkering aan alleenstaande verzorgers vervangen wordt.
- 3.1.40 Om een beter evenwicht tussen mens en natuur te waarborgen wordt in Nederland en Europa gestreefd naar:
- 3.1.41 - regionale spreiding van bedrijven en diensten;
- 3.1.42 - een landbouwbeleid dat het boerenbedrijf goede bestaansmogelijkheden biedt en waarin de **bio-industrie** wordt tegengegaan;
- 3.1.43 - hergebruik van grondstoffen en de ontwikkeling van alternatieve energiebronnen; stopzetting van de ontwikkeling van kernenergie, zolang niet alle gevaren voor de huidige en de toekomstige generaties vermeden kunnen worden;
- 3.1.44 - een productie, gericht op milieuvriendelijke en duurzame goederen;
- 3.1.45 - het stimuleren van een levensstijl, waarbij met natuur, grondstoffen en energie zorgvuldiger en spaarzamer wordt omgegaan.

punt 3.1.26 is vervallen.

Hoofdstuk 2. Internationale betrekkingen

3.2.a. Uitgangspunten

- 3.2.1. Zolang er nog geen nieuwe economische orde tot stand is gebracht, is de wereld behalve onrechtvaardig ook onveilig. De rijken zijn sterk en de zwakken zijn arm en conflicten liggen voor het oprapen. Grondstoffen, kennis en kapitaal zijn ongelijk verdeeld; dit kan de inzet worden van plaatselijke en ook van meer omvangrijke oorlogen. De wrede oorlog van Amerika in Vietnam is hiervan een van de meest sprekende voorbeelden geweest.
- 3.2.2. Niettegenstaande bepaalde gemeenschappelijke belangen zijn de rijke landen ook onderling verdeeld: aan de ene kant de **(neo)kapitalistische** systemen in de westerse wereld; aan de andere kant de staatsbureaucratische systemen in het oostblok. Beide systemen beschermen zich met militaire macht en houden een steeds sterkere bewapeningswedloop in stand. Dit betekent natuurlijk oorlogsgevaar, mogelijk met het gebruik van kernwapens.

3.2.b. Doelstellingen

- 3.2.3. Om in deze situatie verandering te brengen zet de PvdA zich in voor een nieuwe internationale orde,
- 3.2.4. - waarin de tegenstellingen tussen economisch sterken en zwakken is opgeheven;
- 3.2.5. - waarin een eind is gekomen aan kolonialisme, **racisme**, discriminatie en uitbuiting;
- 3.2.6. - waarin een stabiele situatie van vrede en veiligheid tot stand is gekomen en het wankele evenwicht van de wederzijdse militaire afschrikking is vervangen door een systeem, waarin alle staten op gelijkwaardige basis met elkaar samenwerken en overgaan tot ontwapening;
- 3.2.7. - waarin ontspanning niet slechts betekenis heeft voor de betrekkingen tussen staten, maar ook van toepassing is op de verhouding tussen volken en mensen onderling.

3.2.c. Programmapunten

- 3.2.8. Ten einde deze doelstellingen te verwezenlijken streeft de PvdA met betrekking tot internationale organisaties naar:
- 3.2.9. - het verschaffen van democratisch gecontroleerde, boven-nationale bevoegdheden aan de Verenigde Naties, zodat deze organisatie het instrument bij uitstek wordt om vrede en veiligheid te verzekeren;
- 3.2.10. - de uiteindelijke ontbinding van militaire machtsblokken als NAVO en Warschaupakt en hun vervanging door een alles omvattend veiligheidsstelsel;
- 3.2.11. - Europese samenwerking en in het kader daarvan een hervorming van het economisch stelsel op Europees niveau.
- 3.2.12. Voor de opstelling van Nederland in internationale organisaties betekent dit:

- 3.2.13 uitbreiding van taken en overdracht van bevoegdheden naar Europese instellingen kan alleen plaatsvinden, indien democratische zeggenschap en controle binnen de Europese Gemeenschap gewaarborgd is;
- 3.2.14 binnen internationale organisaties samenwerking met staten, die overeenkomstige doeleinden nastreven, teneinde als „groep van gelijkgezinden” op te kunnen treden;
- 3.2.15 - versterking van de georganiseerde samenwerking met alle achtergestelde groepen, volken en landen dwars door de machtsblokken heen.
- 3.2.16 Wat het Nederlandse ontwikkelingsgebied betreft, zet de PvdA zich er voor in,
- 3.2.17 - dat dit beleid in de eerste plaats gericht wordt op de armste bevolkingsgroepen in de Derde Wereld;
- 3.2.18 - dat er in eigen land een proces op gang komt, waardoor men zich bewust wordt van de consequenties, die een nieuwe internationale en economische order heeft voor het eigen handelen;
- 3.2.19 - dat acties tegen uitbuiting van de derde wereld worden ondersteund.
- 3.2.20 Met betrekking tot het optreden van de PvdA als politieke partij leidt het voorgaande tot een ondubbelzinnige keus voor:
- 3.2.21 - een versterking van de Socialistische Internationale, zodat er een program kan worden ontworpen voor een nieuwe wereldorde;
- 3.2.22 - een nauwe samenwerking tussen partijen en bewegingen die socialistische maatschappijvormen nastreven;
- 3.2.23 - bevordering van socialistische partijvorming op Europees niveau en van een democratisch-socialistisch program, geënt op de hier geformuleerde doelstellingen;
- 3.2.24 - het aanbinden van de strijd samen met de internationale vakbeweging tegen machten die een rechtvaardige verdeling van welvaart en welzijn in de wereld in de weg staan.

Hoofdstuk 3. Staat en burger

3.3.a. Uitgangspunten

- 3.3.1. Er bestaat een grote afstand tussen de burger en de overheid. Het overheids-apparaat wordt eerder ervaren als een onpersoonlijke macht tegenover de mensen dan als een vorm van dienstverlening, waarover zij zelf iets te zeggen hebben.
- 3.3.2. Een dergelijke tendens wordt ook nog door andere factoren in de hand gewerkt. Internationaal ontstaan er reusachtige bureaucratieën (bijvoorbeeld de EEG) die niet aan democratische controle onderworpen zijn. Maar ook nationaal wordt een dergelijke controle er niet gemakkelijker op. Men spreekt van een vierde macht in de staat, waarmee de invloed bedoeld wordt die het ambtenaren-apparaat uitoefent op de beslissingen van de uitvoerende en wetgevende macht, van degenen dus die politieke verantwoordelijkheid dragen. En er is zelfs al sprake van een vijfde **macht**, waarmee het ondoorzichtige netwerk van adviesorganen wordt aangeduid, die een grote greep krijgen op het overheidsbeleid.

- 3.3.3. Daardoor wordt een democratische controle van de overheid bemoeilijkt. En hier komt nog bij dat de volksvertegenwoordiging vaak onvoldoende is uitgerust, om verantwoord tegenspel te kunnen bieden. Politieke partijen en nieuwe vormen van politieke organisatie tenslotte, kunnen deze situatie maar ten dele opvangen; de groepen die actief daaraan deelnemen hebben uiteindelijk toch maar een beperkte omvang.

- 3.3.4. Voor een democratisch-socialistische politiek betekent deze situatie een moeilijk dilemma. Democratisch-socialisten willen bestaande machtsongelijkheid, bijvoorbeeld op economisch gebied, doorbreken en het belangrijkste instrument dat de gemeenschap daarbij ter beschikking staat is de overheid. Grotere greep van de gemeenschap op de economische machtsvorming betekent aldus versterking van het overheidsapparaat. Het gevolg hiervan kan echter zijn dat de afstand tussen staat en burger groter wordt en van democratisering in de praktijk maar weinig terechtkomt.

3.3.b. Doelstellingen

- 3.3.5. Met het oog op deze situatie streeft de PvdA naar een zodanige inrichting van het staatkundig bestel.
- 3.3.6. - dat alle burgers op basis van gelijkheid een zo groot mogelijke zeggenschap hebben over de inrichting van de samenleving, waarbij minderheden worden gerespecteerd;
- 3.3.7. -dat de overheid haar gezag uitsluitend ontleent aan de burgers zelf,
- 3.3.8. d.w.z.:
-dat zij in ieder opzicht verantwoording aflegt aan de gekozen volksvertegenwoordiging en
- 3.3.9. - dat zij probeert de burgers zo direct mogelijk bij de besluitvorming te betrekken;
- 3.3.10. -dat iedereen actief gebruik kan maken van de vrijheid van meningsuiting, vereniging, vergadering, onderwijs en andere grondrechten;
- 3.3.11. - dat iedere vorm van discriminatie naar levensovertuiging, sekse, ras, leeftijd en beroep wordt tegengegaan.

3.3.c. Programmapunten

- 3.3.12. Teneinde de directe invloed van de burger op het overheidsbeleid te vergroten streeft de PvdA naar:
- 3.3.13. -uitbouw van het algemeen tot een effectief kiesrecht, zodat de kiezer invloed krijgt op de regeringsvorming, en regeringswisselingen zonder verkiezingen worden uitgesloten;
- 3.3.14. -het streven naar actieve deelname van burgers aan politieke partijen, belangenorganisaties en actiegroepen;
- 3.3.15. -garantie door de overheid van een recht op inspraak;
- 3.3.16. aanpassing van het niveau van de besluitvorming aan de belangen die bij een beslissing in

het geding zijn, zodat bijvoorbeeld beslissingen over woning en woonomgeving op plaatselijk en wijkniveau genomen kunnen worden;

- 3.3.17 -**decentralisatie** van de politieke invloed op het bedrijfsleven door versterking van de regionale en gemeentelijke bestuurslichamen;
- 3.3.18 -democratisering van de overheidsdiensten opdat ook ambtenaren aanspreekbaar worden op hun verantwoordelijkheid;
- 3.3.19 -terwille van een versterking van de invloed der gekozen vertegenwoordigers zet de PvdA zich ervoor in;
- 3.3.20 -dat zij zodanig wordt uitgerust dat het toezicht op de uitvoerende macht ook daadwerkelijk kan worden uitgeoefend;
- 3.3.21 -dat ambtelijke documenten zo veel mogelijk openbaar worden gemaakt;
- 3.3.22 -dat de adviezen van advies-organen tegelijkertijd aan regering en parlement worden uitgebracht.
- 3.3.23 -Teneinde de vrijheid van iedere burger zo goed mogelijk te beschermen bepleit de PvdA:
- 3.3.24 -respect voor de geestelijke vrijheid en verscheidenheid van levensovertuiging;
- 3.3.26 -het stimuleren door de overheid van het **particulier initiatief** met dien verstande dat de burgers zelf en niet alleen de besturen van organisaties bij het beleid betrokken worden;
- 3.3.27 -vrije en geschakeerde **informatie-media**;
- 3.3.28 -bescherming van de burger tegen willekeur en machtsmisbruik van overheidsorganen, in het bijzonder de organen die tot taak hebben de rechtsorde te handhaven.
- 3.3.29 - bescherming van de privé-sfeer, en publieke controle op het opslaan en gebruiken van persoonsgegevens.
- 3.3.30 -een zodanig strafrechtelijk beleid dat gevangenisstraf wordt teruggedrongen en vervolgd door de maatschappij niet worden gediscrimineerd;
- 3.3.31 -erkenning door de overheid van het recht van ieder om over zijn of haar eigen lijf en leven te beslissen, hetgeen betekent dat strafbepalingen op het gebied van abortus worden geschrapt en dat euthanasie op verzoek van de betrokkenen mogelijk wordt.

Hoofdstuk 4.

Ruimtelijke ordening en Volkshuisvesting

3.4.a. **Uitgangspunten**

- 3.4.1. Het vrije spel der maatschappelijke krachten is doorslaggevend voor de manier waarop wij wonen en leven. Wie Nederland bekijkt ziet aan alle kanten dat het de economisch sterksten zijn die het voor het zeggen hebben en kunnen bepalen hoe en waar er wordt gewoond. Niet de gebruikers, maar de bezitters en de welgestelden geven de toon aan. En de invloed van de kant van de gemeenschap op de krachten die beslissen over het bouwproces, zoals bouwbedrijven en **belegger**, valt te verwaarlozen.
- 3.4.2. Het gevolg is dat bevolking, werkgelegenheid en voorzieningen over Nederland erg onevenwichtig verdeeld zijn. Er is vaak een grote afstand tussen woon- en werkplaats en bijna altijd moeten de mensen op reis om zich te kunnen ontspannen of een rustig plekje te kunnen vinden. Wat de steden betreft, is er in de buitenwijken te grootschalig gebouwd, terwijl in de binnensteden en de negentiende-eeuwse stadsdelen de woon-omstandigheden vaak primitief zijn. Weliswaar kan men in tal van streken buiten de stad gaan wonen, maar dit is voorbehouden aan de meer welgestelden, terwijl het bovendien ten koste gaat van de toch al schaarse open ruimte. En het ergste van alles is misschien nog, dat bijna niemand begrijpt waarom het zo gaat en niet anders.

3.4.b. **Doelstellingen**

- 3.4.3. Teneinde in deze situatie verandering te brengen stelt de PvdA zich ten doel:
- 3.4.4. -terugdringing van de invloed van ongelijkheid in inkomen en economische macht op de ruimtelijke ordening en het wonen;
- 3.4.5. -een zodanig afstemmen op elkaar van de voor het dagelijks leven noodzakelijke voorzieningen dat iedereen deze binnen bereik heeft;
- 3.4.6. -behoud en herstel van het natuurlijk milieu en van de stad als centrum van maatschappelijk en cultureel leven;
- 3.4.7. -een op elkaar afstemmen van ruimtelijk beleid en bestuurlijke organisatie op de verschillende niveaus;
- 3.4.8. -medezeggenschap van de burger bij de inrichting en het beheer van de omgeving waarin hij leeft gewaarborgd wordt;
- 3.4.9. -gelijk recht op zelfstandige woonruimte voor iedereen van 18 jaar en ouder;

3.4.c. **Programma-punten**

- 3.4.10. Teneinde deze doelstellingen te verwerkelijken, vindt de PvdA het wenselijk dat onderling gelijkwaardige gewesten worden gevormd.
- 3.4.11. -waarin bevolkingsdichtheid, werkgelegen-

heid en voorzieningen op elkaar zijn afgestemd:

- 3.4.12. -waarbinnen grote verscheidenheid is gewaarborgd omdat gemeenten onderling verschillen in bevolkingsopbouw, werkgelegenheid, voorzieningenpakket, enz.;
- 3.4.13. -waar met name gelet wordt op de behoeften van maatschappelijke minderheden zoals bejaarden,
- 3.4.14. -waar **mobiliteit** en **migratie** beperkt kunnen worden gehouden
- 3.4.15. Wat het **centrale overheidsbeleid** betreft, wil de PvdA,
- 3.4.16. -dat de grond in gemeenschapshanden wordt gebracht;
- 3.4.17. -dat het ontstaan en behoud van kleine bedrijven wordt bevorderd;
- 3.4.18. -dat er een nationaal vestigingsbeleid komt waarbij bedrijfsinitiatieven getoetst worden aan ruimtelijke inpassing, economische ont-plooiingskansen, milieuaspecten, enz.;
- 3.4.19. -dat het openbaar vervoer, het voetgangers- en fietsverkeer worden bevorderd en het gebruik van de auto wordt teruggedrongen;
- 3.4.20. -dat plaats en schaal van alle bouwactiviteiten worden beheerst met behulp van een systeem van meerjaren-plannen.
- 3.4.21. Wat de zeggenschap van de burgers betreft, streeft de PvdA ernaar:
- 3.4.22. -dat gewesten en gemeenten bestuurd worden door een door de bevolking gekozen raad en dat binnen de gemeenten een „inrichtingsbeleid” gevoerd wordt, gedragen door de gebruikers zelf;
- 3.4.23. -huurders en kopers beter te beschermen;
- 3.4.24. -individuele vormen van eigendom en collectieve vormen van beheer van woningen en woonvoorzieningen te bevorderen.

Hoofdstuk 5. Kultuur en onderwijs

3.5.a. Uitgangspunten

- 3.5.1 Onderwijs en cultuur komen niet aan iedereen gelijkkelijk ten goede; ook op dit gebied heerst grote ongelijkheid. Een kind uit een welgesteld milieu heeft nog altijd een 10 à 15 keer grotere kans om bij het hoger onderwijs te komen dan kinderen uit achtergestelde groepen; ook de achterstand van meisjes op jongens is nog steeds aanzienlijk.
- 3.5.2 Het onderwijs is bovendien eenzijdig gericht op de ontwikkeling van vaktechnische en intellectuele bekwaamheden. Het bevordert concurrentie en competitie, kortom die eigenschappen die de leerlingen in staat stellen een plaats te verwerven in het produktieproces. Saamhorigheid en solidariteit worden nauwelijks ontwikkeld, en velen met een andersgerichte voorkeur komen niet aan bod.

- 3.5.3. Tal van vormen van cultuur tenslotte komen slechts ten goede aan groepen die toch al bevoorrecht zijn; aan kunstzinnige vorming wordt weinig gedaan en zelfwerkzaamheid op kunstgebied wordt nauwelijks aangemoedigd.

3.5.b. Doelstellingen

- 3.5.4. Teneinde in deze situatie verandering te brengen stelt de PvdA zich ten doel:
- 3.5.5 -bij het onderwijs- en cultuurbeleid aan maatregelen ten behoeve van achtergestelde en kansarme groepen voorrang te geven;
- 3.5.6 -bij maatschappelijke en politieke vorming de nadruk te leggen op de veranderbaarheid van de maatschappelijke verhoudingen en daarbij milieu- en schaarsteproblemen en kennis van en begrip voor de Derde Wereld te betrekken;
- 3.5.7 -bij het onderwijs- en cultuurbeleid het samengaan van verstandelijke en emotionele ontwikkeling te bevorderen;
- 3.5.8 -bestuursvormen in onderwijs en cultuur democratiseren;
- 3.5.9 -verdraagzaamheid en contact tussen mensen en groeperingen te bevorderen en alle vormen van censuur tegen te gaan.

3.5.c. Programma-punten

- 3.5.10. Op het terrein van het algemeen cultuurbeleid wil de PvdA dat de overheid:
- 3.5.11. -culturele vorming dienstbaar maakt aan mondigheid en democratisering;
- 3.5.12. -voorwaarden schept voor een kritische waardering van traditionele cultuurgoederen en voor contact en gesprek tussen diverse levensbeschouwingen en levensstijlen;
- 3.5.13. -het recht op vrije meningsuiting, ook van minderjarigen, waarborgt;
- 3.5.14. -commerciële beïnvloeding van culturele zaken tegengaat.
- 3.5.15. Wat het onderwijsbeleid betreft, bepleit de PvdA dat de overheid voorziet in:
- 3.5.16. -gerichte maatregelen voor de kansarmen, zoals het geven van voorrang aan het kleuter- en basisonderwijs;
- 3.5.17. -een grote verscheidenheid van onderwijsvoorzieningen met keuzemogelijkheden voor iedere leerplichtige en ruimte voor politieke vorming en creativiteits-ontwikkeling;
- 3.5.18. -een systeem waarin alle leerlingen naast de gewone vaardigheden enkele eenvoudige huishoudelijke en technische vaardigheden worden bijgebracht;
- 3.5.19. -een systeem van beroepsonderwijs, waarin plaats is voor om- en herscholing;
- 3.5.20. -een systeem van wederkerend onderwijs met een leerplicht tot 16 jaar en een leerrecht van 4 jaar dagonderwijs, op elk gewenst

moment op te nemen zonder geldelijke offers van de betrokkene;

- 3.5.21. -een systeem van **permanente educatie**, waaraan iedereen kan deelnemen ongeacht leeftijd en opleiding;
- 3.5.22. -garanties voor de instandhouding van scholen met verschillende **levensbeschouwelijke** grondslag, zolang er behoefte aan bestaat;
- 3.5.23. -de instandhouding van scholen met afwijkende leerplannen en methoden (bijvoorbeeld **anti-autoritair** en individueel onderwijs);
- 3.5.24. -een systeem van voortdurende onderwijsvernieuwing.
- 3.5.25. De PvdA streeft naar een zodanig wetenschapsbeleid dat:
- 3.5.26. -zowel zuiver wetenschappelijk als toegepast onderzoek worden bevorderd;
- 3.5.27. -wetenschapsbeoefenaars worden gestimuleerd om oplossingen te zoeken voor de problemen waarmee de mensheid te kampen heeft;
- 3.5.28. -onderzoeksresultaten, ook van de industrie, openbaar worden;
- 3.5.29. -het onderzoek op democratische wijze wordt **gecoördineerd** en gecontroleerd;
- 3.5.30. - dat wettelijke regels worden opgesteld voor de inspraak van onderzoekers ten aanzien van de organisatie, uitvoering en toepassing van wetenschappelijk onderzoek.
- 3.5.31. Met betrekking tot het **kunstbeleid** bepleit de PvdA een beleid van de overheid dat
- 3.5.32. -overgeleverde kunstuitingen zoveel mogelijk bewaart;
- 3.5.33. - ruimte biedt aan creatieve experimenten en aan amateuristische kunstbeoefening.
- 3.5.34. - speciale aandacht heeft voor kunstuitingen met een direct-maatschappelijke betekenis (zoals het betrekken van kunstenaars bij de vormgeving v/h woon- en werkklimaat, en bij het onderwijs)
- 3.5.35. - de scheiding tussen kunst en publiek zoveel mogelijk opheft.
- 3.5.36. - kunst toegankelijk maakt voor mensen die hiertoe nog nauwelijks kans hebben gekregen.
- 3.5.37. De PvdA staat verder een **mediabeleid** voor dat gericht is op.
- 3.5.38. - veelzijdige informatie, teneinde zelfstandige meningsvorming te bevorderen;
- 3.6.39. - dienstbaarheid van radio en televisie aan de democratisering van de cultuur en aan vorming en onderwijs, ook voor werkende jongeren en volwassenen.

Hoofdstuk 6.

Welzijn

3.6.a. Uitgangspunten

- 3.6.1. Recht op welzijn kan men op papier gemakkelijk iedereen toekennen. In de praktijk echter moet aan heel veel zijn voldaan, wil men echt van welzijn kunnen spreken. Gezondheid bijvoorbeeld is nodig; bevredigende relaties met anderen zijn onmisbaar, evenals respect voor zichzelf en anderen. Verder moeten mensen ook iets over hun omstandigheden te zeggen hebben.
- 3.6.2. Van deze voorwaarden geldt, dat zij alle vervuld moeten zijn om van welzijn te kunnen spreken, zodat de conclusie voor de hand ligt: er mankeert in deze welvaartsmaatschappij aan het welzijn van de mensen een heleboel.
- 3.6.3. Enerzijds kan men de stelling verdedigen dat iedere maatschappij welzijnstekorten zal vertonen. Elke maatschappij bevordert nu eenmaal bepaalde ontwikkelingen en belemmert andere, altijd zullen er wat dat betreft mensen zijn die tekort komen, zelfs in een socialistische maatschappij. Bovendien zullen er altijd groepen zijn die in iedere maatschappij hulp nodig hebben, zoals bejaarden en zieken.
- 3.6.4. Anderzijds kan men een aantal welzijnstekorten duidelijk op rekening schrijven van de kapitalistische maatschappij met haar vele vormen van ongelijkheid. Tal van mensen zijn bijvoorbeeld door sociale omstandigheden achtergesteld en hebben nauwelijks kans zich te ontplooiën. De mens staat onthand in de samenleving. Vele bedrijven zijn zo groot dat men zich daarin verlaagd voelt tot nummer. De overheid presenteert zich niet als dienaar, maar als loket en formulier. Door de algemene sfeer van rivaliteit en de angst om een arbeidsplaats te verliezen worden de relaties met anderen nogal eens verstoord.
- 3.6.5. Uiteraard beogen alle maatregelen die in een socialistisch beginselprogramma worden voorgesteld een verbetering van 's mensen welzijn. Als in het volgende over welzijnswerk gesproken wordt, wordt echter speciaal gedacht aan geestelijke en lichamelijke gezondheidszorg, **maatschappelijke dienstverlening** en **sociaal-cultureel werk**

3.6.b. **Doelstellingen**

- 3.6.7. Gezien de huidige maatschappelijke situatie bepleit de PvdA een zodanige **welzijns**politiek:
- 3.6.8. - dat de omstandigheden van de mensen in achterstand-situaties worden verbeterd;
- 3.6.9. - dat de mensen zich bewust worden van hun eigen omstandigheden en die van anderen, zodat zij in staat zijn om, als zij dat willen, daarin verandering te brengen;
- 3.6.10. Dat het de mensen mogelijk wordt om op actieve wijze deel te nemen aan de vormgeving van de samenleving.

3.6.c. **Programmapunten**

- 3.6.11. Met betrekking tot de inrichting en organisatie van het gehele welzijnswerk bepleit de PvdA het volgende:
- 3.6.12. -de bestaande organisaties, die vaak zijn voortgekomen uit het particulier initiatief worden gedemocratiseerd; behalve de besturen worden ook de staven en cliënten mede verantwoordelijk voor de uitvoering van het werk;
- 3.6.13. -beslissingen over de grote beleidslijnen op het gebied van het welzijn zijn politieke beslissingen die door vertegenwoordigende lichamen moeten worden genomen. De besturen van organisaties en door hen gevormde raden hebben slechts een adviserende en uitvoerende taak;
- 3.6.14. -het directe welzijnswerk zelf moet zich als het ware naast de deur van de mensen afspeelen en dient daartoe openbaar en gemakkelijk toegankelijk te zijn;
- 3.6.15. -er komen centra, waarin de mensen op voet van gelijkheid van allerlei verschillende vormen van dienstverlening (maatschappelijk, medisch, cultureel) gebruik kunnen maken.
- 3.6.16. -Speciaal met betrekking tot de gezondheidszorg eist de PvdA:
- 3.6.17. -dat deze in geen enkel opzicht meer dient als winstobject;
- 3.6.18. -dat alle vormen van lichamelijke en geestelijke medische zorg worden ondergebracht in een nationale gezondheidsdienst;
- 3.6.19. -dat aan patiënten meer verantwoordelijkheid wordt toegekend, zodat zij bijvoorbeeld ook het recht krijgen om bepaalde ingrepen te weigeren of te eisen.

De lange weg

DEEL 4

4.1. Beginselprogramma en politieke praktijk

- 4.1.1. Het beginselprogramma van een partij heeft op de politieke praktijk van alledag meestal maar weinig invloed. Wanneer het eenmaal is opgesteld, gaat het vaak als een soort visitekaartje. Voor het optreden naar buiten bewijst het goede diensten, maar als richtsnoer voor het eigen handelen is het niet van belang.
- 4.1.2. Het gevaar van een dergelijke vrijblijvendheid wordt er met een program als dit niet kleiner op. Juist een beginselprogramma dat mondiale solidariteit voorop stelt en bijvoorbeeld ook doordrongen is van de noodzaak tot beperking van economische groei, loopt een dergelijk risico. Omdat dergelijke vernieuwde socialistische idealen een radicale omvorming van de samenleving vereisen, is de kans groot dat het blijft bij frase en vlaggestok. Dit te meer omdat het voor iedereen wel duidelijk is, dat zo'n programma niet in een handomdraai te realiseren valt.
- 4.1.3. Teneinde te bewerkstelligen dat het programma voor de leden van de partij een verplichtend karakter draagt, dient er op de volgende punten in elk geval een toetsing aan het beginselprogramma plaats te vinden:
 - 4.1.4. -bij het opstellen van verkiezingsprogramma's;
 - 4.1.5. -bij de stellingname van partijorganen en partijgenoten in actuele kwesties, zowel op parlementair als buitenparlementair vlak;
 - 4.1.6. -bij het aanvaarden en dragen van regeringsverantwoordelijkheid; In elk van deze gevallen staat de vraag centraal of daardoor de doelstellingen van de partij naderbij kunnen worden gebracht.
- 4.1.7. Bij dit alles geldt dat compromissen niet verwerpelijk behoeven te zijn, mits uitdrukkelijk wordt aangegeven op welke punten concessies zijn gedaan. Er is geen enkel belang mee gediend om **concessies** achter de politieke schermen weg te moffelen of compromissen te presenteren als iets waar naar men eigenlijk altijd al had gestreefd. Door kleine stappen tot grote op te blazen, verspeelt men het vertrouwen van de kiezer en kweekt men politieke onverschilligheid.
- 4.1.8. We behoeven er geen doekjes om te winden dat democratisch-socialisten slechts kleine stappen doen. Wie een democratisch-socialistisch alternatief zoekt voor het kapitalisme, een alternatief dat in feite nog nergens bestaat, kan niet in één grote stap, met behulp

van één radicale omwenteling, zijn doel bereiken. Zelfs de instrumenten waarmee de gelijkheid op wereldschaal moet worden verworvelijkt, moeten nog stapje voor stapje worden ontwikkeld.

- 4.1.9. Bij het zetten van nieuwe stappen zal er echter steeds weer aan de hand van het beginselprogramma een politieke discussie plaats moeten vinden. Deze betreft de vraag of een bepaalde stap de doeleinden van het democratisch-socialisme naderbij brengt of juist - zoals zo makkelijk gebeurt - het systeem bevestigt of zelfs nog versterkt. Democratisch-socialisten moeten ervoor bedanken als punruimers van het kapitalisme te fungeren.

4.2. Politieke prioriteiten

- 4.2.1. De economische groei van de afgelopen industriële periode stemde ook democratisch-socialisten betrekkelijk optimistisch. Zij verwachtten immers de nadelen van het kapitalisme wel te kunnen wegwerken door er een systeem van sociale zekerheid en herverdeling mee te combineren. Op deze wijze zou die groei ook ten goede komen aan degenen die niet konden beschikken over de produktiemiddelen.
- 4.2.2. Er zijn wat dit betreft in de laatste jaren nieuwe inzichten ontstaan; de snelle economische groei moet plaats maken voor een zeer beperkte:
- 4.2.3. -omdat een deel van de produktie verlegd zal moeten worden om nieuwe schaarsten als stilte, goed milieu, enz. te vermijden, zulks mede met het oog op de levenskansen van toekomstige generaties;
- 4.2.4. -omdat een bijdrage moet worden geleverd aan het verkleinen van de welvaarts kloof in de wereld;
- 4.2.5. -omdat er slechts een eindige voorraad bestaat van grondstoffen en energie.
- 4.2.6. Wil men niet op passieve wijze komende crises afwachten, dan moet er nu al een beleid gevoerd worden met het oog op de lange termijn. Nu al moeten er stappen worden gezet in de richting van een oplossing van de problemen, die pas veel later op ons af lijken te komen. Daarbij moeten we overigens bedenken dat de tijd die we hebben beperkt is. De stroomversnelling, waarin de samenleving zich bevindt en de uitputting van de natuur stellen aan ons handelen een termijn. Het is een illusie te menen dat men de dreigende crises in de toekomst vermijden kan, indien men het huidige tempo van politiek handelen aanhoudt.

- 4.2.7. Gezien de beperkte tijd die ons rest is een plan voor het politieke handelen en de te volgen strategie noodzakelijk. In een dergelijk plan zal de tijd moeten zijn aangegeven waarbinnen de doelstellingen verwezenlijkt en bepaalde maatregelen genomen moeten worden. Bij het opstellen van een dergelijk plan kunnen wetenschappelijk gefundeerde toekomstvoorspellingen, die aangeven welke ontwikkelingen te verwachten zijn (bijv. op het gebied van de bevolking of de energie), van groot belang zijn. Voorwaarde hierbij is echter wel, dat bij ieder plan meerdere mogelijkheden worden uitgewerkt, zodat er politiek nog iets te kiezen valt en de mensen betrokken kunnen worden bij problemen die veraf lijken, maar iedereen in haar/zijn directe levenssfeer raken.
- 4.2.8. Voor het democratisch-socialisme betekent deze nieuwe situatie dat prioriteiten zorgvuldig en behoedzaam tegen elkaar afgewogen zullen moeten worden. Dit kan gebeuren tegen de achtergrond van de vier punten die in het beginselprogram centraal staan:
- 4.2.9. A solidariteit met de Derde Wereld;
- 4.2.10. B solidariteit met de onderdrukten en achtergestelden in de eigen samenleving
- 4.2.11. C solidariteit met de toekomstige generaties;
- 4.2.12. D een samenleving, waarin vrijheid en gelijkheid gewaarborgd zijn.
- 4.2.13. De consequentie hiervan is dat beperking in de welvaarts-groei samen zal moeten gaan met:
- 4.2.14. -grotere gelijkheid; een dergelijke beperking wordt pas aanvaardbaar, als de achtergestelden er op vooruitgaan, de welgestelden zwaardere offers brengen en de arbeid rechtvaardig wordt verdeeld;
- 4.2.15. -meer democratisering, zodat de mensen meer zeggenschap krijgen over de doeleinden van de produktie en er duidelijke stappen gezet worden op de weg naar zelfbestuur in bedrijven en diensten;
- 4.2.16. -uitbreiding van de mogelijkheden om deel te nemen aan het onderwijs, de cultuur en de vormgeving van de samenleving.
- 4.2.17. Dit betekent niet dat er zich voor het democratisch-socialisme geen pijnlijke **dilemma's** meer zullen voordoen; het conflict tussen eisen van werkgelegenheid en milieueisen, om slechts één voorbeeld te noemen, is overbekend. Het betekent alleen de principiële noodzaak van een politiek die beperking van de groei en fundamentele omvorming van de samenleving in socialistische zin samen doet gaan.
- 4.3. De partij van de Arbeid: een democratisch-socialistische partij
- 4.3.1. De afwijzing van de kapitalistische samenleving, de overtuiging dat door actief optreden een socialistische samenleving tot stand kan worden gebracht, het inzicht dat hiervoor politieke machtsvorming noodzakelijk is en de bereidheid zich voor de hervorming van de samenleving in te zetten, brengt inwoners van Nederland ongeacht hun levensbeschouwing of sociale positie samen in de PvdA, een democratische en een socialistische partij.
- 4.3.2. De PvdA is **democratisch** omdat zij naar politieke machtsvorming streeft binnen een democratische orde die de rechten van de mens eerbiedigt. In het kader van deze democratische rechtsorde:
- 4.3.3. -acht de partij het parlementaire stelsel het meest doeltreffende middel om duurzaam vorm te geven aan de zeggenschap van zoveel mogelijk mensen over de inrichting van de samenleving;
- 4.3.4. -streeft de partij naar een gekozen Europees parlement, met echte bevoegdheden, omdat steeds meer beslissingen die Nederland raken op internationaal niveau worden genomen;
- 4.3.5. -moet democratisch-socialistische politiek daarom, behalve op de parlementaire beïnvloeding van het overheidsbeleid, ook gericht zijn op het verenigen en versterken van de krachten in het maatschappelijke leven (zoals binnen vakbonden, coöperaties, vrouwenbeweging, milieu-actiegroepen), die de invloeden van het kapitalisme in de praktijk bestrijden;
- 4.3.6. -kan de partij zelf overgaan tot actie en tot het **mobiliseren** van haar aanhang, om steun te geven aan het parlementaire werk of bij voorbeeld om in maatschappelijke verbanden in socialistische zin actief te zijn.
- 4.3.7. De PvdA is **socialistisch** omdat zij zich als onderdeel van een internationale beweging baseert op de beginselen van gelijkheid, vrijheid en solidariteit, die zij onverbrekkelijk met elkaar verbonden acht. De PvdA brengt dit tot uiting in:
- 4.3.8. -het voortdurend streven naar internationale samenwerking, zowel met Europese socialistische partijen als met andere partijen of bewegingen, waar ook ter wereld, die soortgelijke doeleinden nastreven; een dergelijke samenwerking is van belang als politiek tegengewicht tegen de internationale vervlechting van het bedrijfsleven en op deze wijze kan ook praktisch worden gewerkt aan de solidariteit tussen industrielanden en de Derde Wereld.

Slotwoord

DEEL 5

- 5.1.1. Het socialisme heeft altijd een beweging willen zijn die mensen tot bewustwording en activiteit brengt. Het beoogt immers anti-kapitalistische machtsvorming binnen de samenleving in al haar geledingen, en dit lukt alleen als de mensen ook worden geïnspireerd om zich daadwerkelijk in maatschappelijke organisaties aaneen te sluiten en op te komen voor gelijkheid, vrijheid en solidariteit. Wat dat betreft richt het socialisme zich tot individuele mensen en roept het hen op, zich in te zetten voor waarden als maatschappelijke verantwoordelijkheid en mondiale solidariteit. Dergelijke waarden die in alle mensen verankerd zijn, worden bij velen verdrongen door eigenbelang, prestatiedrift en politieke onverschilligheid.
- 5.1.2. Het zou onjuist en moralistisch zijn om de mensen zelf hiervan schuld te geven. Het zijn ook de socialistische partijen die vaak in gebreke blijven belangstelling te wekken voor de politiek, en b.v. een intensief leer- en scholingsproces op gang te brengen. Bovendien wordt er vrijwel nooit iets gedaan aan de herscholing van hen die nu van de politiek hun dagwerk maken. De afstand tussen de manier waarop de politiek bedreven wordt en de belevingswereld van de mensen is groot — en voor de helft van de samenleving, de vrouwen, die traditioneel buiten spel staan, dubbel groot.
- 5.1.3. Politieke onverschilligheid is alleen te doorbreken als de politicide samenhang kunnen laten zien tussen het persoonlijke en het politieke handelen, en erin slagen allerlei kunstmatige scheidingen tussen wat rationeel en emotioneel is op te heffen. De politiek moet binnen het directe bereik van de mensen komen: op de werkvloer, in de buurten, in de organisaties op sociaal en cultureel gebied. Als de politiek er zowel voor de vrouw als voor de man is, dan moeten zij beiden ook de kans hebben om zowel binnenshuis als daarbuiten actief te zijn.
- 5.1.4. Het is de taak van de PvdA., de politiek aan huis te bezorgen en voor iedereen herkenbaar en inspirerend te maken. Daarvoor is het nodig dat de partij zelf model staat als een beweging van actieve en bevrijde mensen die ondanks meningsverschillen in solidariteit en verdraagzaamheid werken aan een democratisch-socialistische samenleving. De gelijkheid van alle mensen, van mannen en vrouwen, dient al in de dagelijkse politieke praktijk zichtbaar te worden gemaakt.